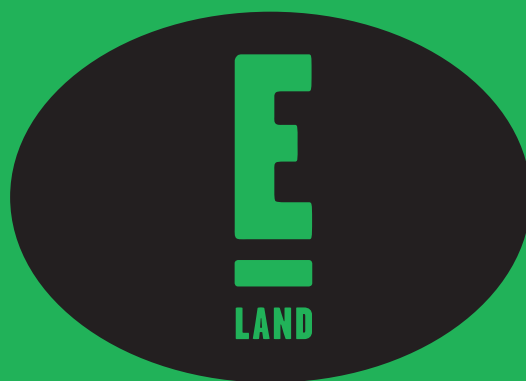

EXPERIMENTEEL TRAJECT

**een methodiek
voor het maken van een
omgevingsanalyse en aanzet
tot borgingsplan op lokaal niveau
van een element immaterieel
cultureel erfgoed**

INLEIDING

Immaterieel erfgoed staat vandaag meer dan ooit in de belangstelling. Immaterieel erfgoed is niet tastbaar, sterk gebonden aan gemeenschappen en meestal lokaal ingebed. Zonder bewuste omgang ermee dreigt veel immaterieel erfgoed te verdwijnen. Een van de aandachtspunten met betrekking tot een bewuste omgang met immaterieel erfgoed is de vraag naar de wijze waarop men dat immaterieel erfgoed kan borgen: herkennen, documenteren, onderzoeken, doorgeven of een combinatie daarvan.

(Reglement 2011 “Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed”)

Naast een internationaal en landelijk beleid en richtlijnen om immaterieel erfgoed te waarborgen, is het wenselijk dat er ook een lokale aanpak ontwikkeld wordt, precies omdat het immaterieel cultureel erfgoed vaak lokaal ingebed is. Erfgoedcellen zijn hiertoe uitstekend geplaatst. Ze hebben immers de opdracht lokaal erfgoed in kaart te brengen en de werking eromheen te ondersteunen. Een andere opdracht is projectmatig te werken aan uitwisseling van kennis en expertise, zodat kennis en ervaring die is opgedaan rond het borgen van lokaal immaterieel erfgoed, gedeeld kan worden.

PILOOTTRAJECT VAN ERFGOEDCELLEN TERF EN MECHELEN

De oorsprong van dit piloottraject ligt bij de vraag hoe men lokaal immaterieel cultureel erfgoed (ICE) ‘in kaart kan brengen’. Immaterieel cultureel erfgoed vraagt om een methodiek die het dynamische karakter van ICE kan vatten. Het piloottraject moet in eerste instantie focussen op de vraag: ‘Hoe brengen we lokaal immaterieel erfgoed inhoudelijk in kaart’ (dus: een methode om een goed beeld te krijgen op de situatie van een traditie of praktijk. En dus geen methode om al het aanwezige immaterieel erfgoed in een regio op te lijsten bv.). Tegelijkertijd brengt dit experiment de reflectie over het immaterieel erfgoed en de borging ervan in kaart.

De erfgoedcellen TERF en Mechelen willen erfgoedgemeenschappen ondersteunen in de

omgang met en het doorgeven van het lokale immateriële erfgoed. Daartoe moeten zij eerst zicht krijgen op immateriële fenomenen en de erfgoedgemeenschappen die erbij betrokken zijn. Zij hebben hiervoor de handen ineen geslagen. Zij lanceren een pilootproject waarin zij samen met de betrokken erfgoedgemeenschappen lokale immateriële verschijnselen analyseren, met ruimte voor de dynamiek ervan. Dit gebeurt met het oog op mogelijke toekomstige acties om dit lokale immateriële erfgoed te borgen.

Het pilootproject is praktijkgericht en experimenteel. De focus is praktisch en lokaal. Het beschrijven en waarderen van de verschijnselen is een leerproces, dat erfgoedcellen en erfgoedgemeenschappen instrumenten in handen moet geven om immaterieel erfgoed zichtbaar, leefbaar en dynamisch te houden. Belangrijk gegeven bij het piloottraject is dat de ontwikkelde methodiek ook bruikbaar moet zijn voor de erfgoedgemeenschappen. Lokale erfgoedgemeenschappen moeten met de methodiek zelf aan de slag kunnen gaan om een (omgevings)analyse van een element immaterieel erfgoed te maken.

Dit traject en deze methodiek gaan dus niet om de praktijk van de mondelinge geschiedenis, die ook vaak binnen de sector van het immateriële erfgoed wordt toegepast. Wanneer de mondelinge geschiedenis zich eerder richt op het documenteren van een bepaald historisch thema door middel van interviews met getuigen, richt dit traject zich op het zo volledig mogelijk beschrijven van huidige elementen of praktijken (zoals tradities, processies of ambachten), het schetsen van de manier waarop het element wordt overgedragen en het duiden van

het vroegere en huidige belang ervan. De uiteindelijke methodiek gaat verder dan louter het inventariseren en analyseren van lokaal immaterieel cultureel erfgoed. De ontwikkelde methodiek betekent een aanzet tot het uitwerken van geschikte borgingsacties of een borgingsplan voor een element immaterieel cultureel erfgoed.

Voor het ontwerpen en uitwerken van de methodiek van dit piloottraject en voor de testfase van het traject doen de erfgoedcellen TERF en Mechelen een beroep op twee externe procesbegeleiders, nl. Iris Steen (erfgoedadvies) en Annemie Rossenbacker (AjouR, bureau voor procesbegeleiding). Binnen dit traject is er permanente terugkoppeling en samenwerking met de opdrachtgevers. Het bredere kader van het borgen van immaterieel cultureel erfgoed werd besproken met vertegenwoordigers van verscheiden betrokken organisaties¹.

De methodiek die we hiertoe ontwikkelden is het resultaat van literatuuronderzoek, studie van bestaande onderzoeksmethoden, eigen denkwerk en expertise aangevuld met overleg met deskundigen.

In dit proces is het experimenteren met nieuwe methodieken en het leren even belangrijk als het analyseren en beschrijven zelf. De erfgoedcellen wisselen de ervaringen die zij opdoen onderling uit, stellen hun bevindingen beschikbaar aan andere erfgoedcellen en erfgoedgemeenschappen en bespreken de voor- en nadelen van de gebruikte methodiek met hen. Tegelijkertijd leveren de analyses de aanzetten voor ondersteuning van erfgoedgemeenschappen en concrete acties.

Het pilootproject bestaat (in eerste instantie) uit het op een uniforme manier analyseren van vijf verschillende elementen:

- **Het Klokkengilde in Roeselare**
- **De Mariadevotie in Dadizele**
- **De techniek van het manueel borstel maken in Izegem**
- **Sinte Mette in Mechelen**
- **Poppentheatermaker Paul Contryn**

¹Tot deze groep behoren onder andere Heemkunde Vlaanderen, Volkskunde Vlaanderen, FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, tapis plein en Het Firmament

DE METHODIEK

De methodiek die we hier uitproberen met het oog op het borgen van lokaal immaterieel erfgoed bestaat uit het uitgebreid en gestandaardiseerd in kaart brengen, een omgevingsanalyse, (op basis van vaste vragenlijsten) van:

1. het immateriële element in zijn huidige vorm, met aandacht voor de historische achtergronden en de dragers van de actuele praktijk
2. de erfgoedgemeenschap(en) die het element ondersteunen
3. de mate waarin en de manier waarop het element wordt doorgegeven
4. het ruimere lokale draagvlak voor en de waardering van het element.

De informatie over 1 en 2 is vooral belangrijk voor het opmaken van de omgevingsanalyse; 3 en 4 leveren veel elementen aan voor de aanzet tot een borgingsplan.

Hieronder lichten we in grote lijnen toe wat deze stappen omvatten. In een volgende fase komen we gedetailleerd op de verschillende stappen terug.

De eerste stap bestaat uit het verzamelen van achtergrondinformatie via literatuuronderzoek. De klemtoon ligt op het onderzoek van de huidige praktijk, het is geen historisch onderzoek. Vervolgens vinden diepte-interviews plaats met dragers van de huidige praktijk en/of met leden van de erfgoedgemeenschap.

De informatie uit literatuuronderzoek, interviews en waarderingsgroepen wordt via gestandaardiseerde vragenlijsten verzameld en volgens dit stramien vastgelegd. Standaardisering maakt het mogelijk informatie uit te wisselen, te vergelijken en op termijn in een databank op te nemen. De vragenlijst (zie verder) is zo opgesteld, dat deze makkelijk in velden van een databank te gieten is en is zo veel mogelijk aangepast aan de velden die Dublin Core voorstelt.

1. het immateriële element in zijn huidige vorm, met aandacht voor de historische achtergronden en de dragers van de actuele praktijk

Het beschrijven van het element (identificatie, korte beschrijving van de geschiedenis en uitgebreide beschrijving van de huidige praktijk) gebeurt op basis van diepte-interviews met dragers van de huidige praktijk en/of met leden van de erfgoedgemeenschap. Van deze interviews

wordt een verslag gemaakt, dat wordt voorgelegd aan de zegsliden.

2. de erfgoedgemeenschap(en) die het element ondersteunen

Via waarderingsgroepen krijgen we een helder beeld van de personen/groepen/organisaties die mee de context rond het element vormen. Van de informatie uit de waarderingsgroepen wordt eveneens verslag gemaakt, dat wordt voorgelegd aan de zegsliden.

3. de mate waarin en de manier waarop het element wordt doorgegeven

Met het oog op het borgen van het element is het zeer belangrijk dat we in beeld brengen op welke manier het wordt doorgegeven en of dat bewust of onbewust gebeurt. Dit gebeurt via diepte-interviews met dragers en/of leden van de erfgoedgemeenschap en via de waarderingsgroepen.

4. het ruimere lokale draagvlak voor en de waardering van het element

Omdat we hier aan de essentie van het erfgoedbegrip raken, is de omschrijving van het draagvlak essentieel. We organiseren hiertoe een waarderingsgroep met allerlei betrokken personen en groepen. Op basis van de focusgroepmethodiek (een gesprek met een homogene groep mensen op basis van een gestructureerde vragenlijst) trachten we de thema's doorgeven en draagvlak/waardering te analyseren en te beschrijven. Door te focussen op deze thema's en de methodiek van een focusgroepgesprek komt hieruit de meeste informatie voor mogelijke borgingsmaatregelen.

DE METHODIEK

UITGESPIT

Dit experiment werd (in eerste instantie) uitgevoerd door twee procesbegeleiders die ook de methodiek ontwikkelden. Het experiment loopt in opdracht van twee erfgoedcellen, die hiermee een beleid willen ontwikkelen voor het borgen van lokaal immaterieel erfgoed (zie hoger).

Zij willen ook onderzoeken (en dit past dan weer in hun opdracht rond expertiseuitwisseling en –deling) of deze methodiek ook door derden kan worden toegepast en gebruikt.

Daarom verduidelijken we onze eigen ervaringen met deze methodiek, zodat ook anderen hier gebruik van kunnen maken en niet dezelfde valkuilen tegenkomen. We geven dus voor toekomstige gebruikers steeds de gebruiksaanwijzing per onderdeel mee maar ook de do's & don'ts bij het gebruik van deze methodiek voor het maken van een omgevingsanalyse en aanzet tot borgingsplan op lokaal niveau van een element immaterieel cultureel erfgoed.

We delen dit hoofdstuk op in drie facetten, nl.:

VOOR

of 'wat men moet weten alvorens men met deze methodiek aan de slag gaat'

TIJDENS

of 'het traject zelf, met de interviews, de waarderingsgroep en verslaggeving'

NA

het evaluatief gedeelte

VOOR

of 'wat men moet weten alvorens men met deze methodiek aan de slag gaat'

1. DOELSTELLINGEN VAN HET BORGEN

Net zoals dat gebeurt bij het inventariseren van roerende collecties of onroerende elementen, is het ook voor immaterieel erfgoed belangrijk dat er wordt duidelijk gemaakt waarom men dit traject aanvat. Erfgoed inhoudelijk in kaart brengen is immers nooit een doel op zich, maar een middel om kwaliteitsvolle omgang met erfgoed en een degelijk erfgoedbeleid te ontwikkelen. Het is dus steeds belangrijk het uiteindelijke doel te omschrijven en voor ogen te houden.

Er kunnen diverse aanleidingen zijn om een omgevingsanalyse en de opmaak van een borgingsplan voor een element immaterieel cultureel erfgoed te maken:

- ter voorbereiding van publieks- en projectwerking
- op verzoek van een hogere overheid (gaande van lokaal tot nationaal)
- omdat een fenomeen dreigt te verdwijnen
- ter voorbereiding van de opmaak van een aanvraagdossier voor opname op de Vlaamse Inventaris voor Immaterieel Cultureel Erfgoed
- aanvullend bij de inventarisatie van ander (roerend of onroerend) erfgoed
- het uitvoeren van borgingsmaatregelen
- ...

Als men de aanleiding om de methodiek te gebruiken duidelijk kan aflijnen, dan levert dat zeker een bonus op ten opzichte van het werk dat volgt. De gegevens kunnen dan immers zo verzameld worden, dat ze niet alleen een dynamische inventaris opleveren, maar ook input aanleveren voor het doel van de oefening (bijvoorbeeld publiekswerking).

Bovendien zal men merken dat men tijdens het traject regelmatig zal teruggrijpen naar de doelstellingen bij het maken van bepaalde keuzes.

2. SELECTIE VAN DE ELEMENTEN DIE MEN WIL BESCHRIJVEN

In tegenstelling tot het inventariseren van collecties in bewaarinstellingen of van onroerend erfgoed, is de vraag welke elementen men wil borgen veel minder evident te beantwoorden. In musea of archiefinstellingen is het duidelijk over welke objecten of deelcollecties (nl. de objecten of bestanden aanwezig in de bewaarinstelling) het gaat en voor het onroerend erfgoed werkt men meestal per geografisch geheel of thema. Voor lokaal immaterieel erfgoed ligt dat anders. De elementen zijn vaak niet zichtbaar. Afhankelijk van de doelstelling van de (omgevings)analyse kunnen elementen bepaald worden en/of kan een prioriteitenlijst worden opgemaakt. In dit onderzoek zijn (impliciet) de criteria lokale gebondenheid en het uitzonderlijke karakter of lokale eigenheid gehanteerd.

We raden dan ook aan vooraf heel precies te omschrijven welke elementen (met identificatie, zie ook wat er volgt onder dit hoofdstuk) men wenst te betrekken bij het onderzoek en waarom men precies deze elementen kiest.

Een voorbeeld biedt het element van het klokkeluiden in Roeselare. Tijdens het interview over het klokkeluiden, liepen een aantal zaken regelmatig door elkaar, nl. het manueel luiden van klokken, de beiaard en de andere activiteiten van de Klokkengilde. Hoewel het moeilijk is om deze fenomenen te scheiden - ze komen immers allemaal samen in de Klokkengilde - hebben we toch beslist om ons te concentreren op het manueel luiden, precies omdat dit zo typisch en onderscheidend is. Het beiaardspelen is niet uitzonderlijk en de andere activiteiten van de Klokkengilde zijn afgeleid van het klokkeluiden.

3. LOKALE INSTEEL EN FIJNMAZIGHEID VAN HET BEPALEN VAN HET ELEMENT

De reikwijdte van het te beschrijven element moet vooraf ingeschat worden. Als men bijvoorbeeld 'het vieren van carnaval' als lokaal element wenst te omschrijven, dan zal blijken dat er binnen een geografische entiteit soms heel wat verschillende verschijningsvormen zijn. Afhankelijk van de doelstelling kan men carnaval met al zijn verschijningsvormen in gemeente of regio X als element beschouwen of de verscheidene verschijningsvormen telkens als apart element benaderen. Vaak zijn er meerdere carnavalsverenigingen, allemaal met eigen accenten en uitingen. Vraag is waar er precies moet worden afgebakend: beschrijft men alle uitingen als aparte elementen of wordt het element 'carnaval vieren in gemeente x' als insteek genomen? We spreken ons hier niet uit over een of andere keuze, want – en dat hebben we eerder al gezegd – die wordt bepaald door het uiteindelijke doel van het traject. Het is wel belangrijk de uiteindelijke keuze goed te motiveren.

Deze overweging moesten we maken bij het Sinte Mettezingen in Groot-Mechelen. Sinte Mettezingen onderscheidt zich van Sint-Maartenzingen op andere plaatsen in Vlaanderen en Europa omdat het liedje dat men zingt specifiek Mechels is. Dat specifieke liedje was dan ook onze insteek bij het benoemen van het element. Toch zijn er binnen Groot-Mechelen aanzienlijke verschillen en zijn er ook buiten Mechelen (in een wijk van Sint-Katelijne-Waver die aan Mechelen grenst) plekken waar het Sinte Mettezingen gekend is.

4. SAMENWERKING MET LOKALE STRUCTUREN

Voor het borgen van lokaal immaterieel erfgoed is het zeer interessant om samen te werken met gemeentelijke/stedelijke of andere lokale partners. Die diensten hebben vaak een goed zicht op de lokale situatie, ze kennen vaak ook de betrokken personen en gevoeligheden en kunnen ondersteunend werken, ook in de toeleiding naar de juiste personen.

5. PROCESBEGELEIDER/INTERVIEWER

Eén traject, d.w.z. de beschrijving van één element, dient van A tot Z door één en dezelfde procesbegeleider te worden uitgevoerd.

In het geval dat men lokaal verschillende elementen wenst te beschrijven, dan kan men hiervoor een pool van procesbegeleiders aanspreken. Een erfgoedcel kan hiervoor werken met vrijwilligers, die hiervoor opgeleid worden; wel is het hierbij van groot belang dat de procesbegeleiders strikt de vragenlijsten volgen, regelmatig onderling hun bevindingen uitwisselen en begeleid worden door de erfgoedcel of een andere coördinerende organisatie of persoon.

6. VOORKENNIS VAN DE PROCESBEGELEIDER/INTERVIEWER

Een zeer belangrijke vraag is in welke mate de procesbegeleider voorafgaand aan het eerste interview vertrouwd moet zijn met het element. Moet men vooraf de hele literatuurlijst doorploegd hebben of volstaat een eerste verkenning van het onderwerp? Uiteraard is er over het ene element al meer literatuur ter beschikking dan over het andere. Zo is er over de Mariaverering in Dadizele al heel veel gepubliceerd, vooral door de Heemkundige Kring. Dat geldt ook voor het poppenspel. Over het ambachtelijk borstel maken in Izegem bestaan er enkel niet-gepubliceerde artikelen van de museumconservator.

Over het algemeen kunnen we stellen dat er veel beschrijvende-historische informatie bestaat, maar dat er over de huidige praktijk en doorgeven-waarderen minder of geen informatie bestaat. Men staat hier minder bij stil of men kan het doorgeven weinig actief beïnvloeden. Een voorbeeld is de Mariaverering Dadizele: hier komen geen specifieke kennis of vaardigheden aan te pas, de Mariaverering bestaat al eeuwenlang en is vooral afhankelijk van maatschappelijke en kerkelijke ontwikkelingen.

Aangezien we het opmaken van een (omgevings)analyse van lokaal immaterieel erfgoed opvatten als een stand van zaken opmaken van het element en niet als een wetenschappelijk onderzoek, raden we aan niet te ver te gaan in het doornemen van literatuur. Een iets bredere dan gemiddelde kennis van het element kan volstaan. Op die manier kan men nog in behoorlijke mate onbevangen naar de gesprekken stappen. Te veel voorkennis heeft immers het gevaar dat het de procesbegeleider stuurt.

Wel kan de literatuurstudie als basis dienen voor verder verdiepend historisch, sociologisch of cultureel-antropologisch onderzoek. Immaterieel erfgoed is immers sterk verbonden met de leefwijze, opvattingen en mentaliteit van individuen en gemeenschappen. De vraag waar het onderzoek van immaterieel erfgoed eindigt en ander onderzoek begint is dan ook intrigerend. Over de Mariaverering bijvoorbeeld kan godsdienstsociologisch of etnologisch onderzoek gedaan worden, dat veel verder reikt dan het onderzoek dat in deze context is gebeurd.

7. KEUZE VAN ZEGSPERSONEN VOOR DE INTERVIEWS

Het is soms niet evident om voor de aanvang van het traject de zegspersonen of bevoorrechte getuigen aan te duiden. In tegenstelling tot andere methodieken is er hier geen theoretisch kader. We raden dan ook aan om bij de keuze van de zegspersonen vooral pragmatisch te werk te gaan en dit vooral goed te kaderen binnen de doelstelling van het project/traject.

We geven hieronder dan ook enkele voorbeelden van onze keuzes:

Voor het manueel klokkeluiden in Roeselare was er geen probleem: er zijn immers de leden van de Klokkengilde die dagelijks de klokken luiden; buiten de gilde is er niemand anders mee bezig.

Voor het Sinte Mettezingen was de keuze al minder evident: er zijn verschillende genootschappen of comités, maar die staan allemaal voor de eigen wijk en staan op hetzelfde niveau: er is geen overkoepelende groep. Vanuit de Stad Mechelen (Jeugdendienst) wordt het Sinte Mettezingen sterk gepromoot. Wie moeten we hier dan benaderen? De medewerkers van de dienst zelf? De hoofdambtenaar of de bevoegde schepen? We hebben ons voor de interviews beperkt tot een vertegenwoordiger van elke wijk. In de waarderingsgroep is de stad vertegenwoordigd.

Voor het ambachtelijk borstel maken in Izegem situeerden onze zegspersonen zich allemaal binnen de muren van het museum, omdat er niemand anders nog mee bezig is. Dit was dus een noodgedwongen keuze.

Ook voor de Mariaverering in Dadizele was er geen eenduidige getuige. De mensen die er ter bedevaart gaan zijn niet groot in aantal, niet makkelijk onder een noemer te vangen en moeilijk te traceren; uiteindelijk waren een lid van de heemkring, die tevens erg actief is in de parochie en het element door en door kent en de koster van de kerk, die instaat voor de organisatie van alle bedevaarten en speciale missen, onze getuigen. In de waarderingsgroep waren de pastoor, een ander lid van de heemkring, de ambtenaar van toerisme en een lid van de plaatselijke VVV vertegenwoordigd.

8. HET ORGANISEREN VAN DE WAARDERINGSGROEP EN HET BEPALEN VAN DE DEELNEMERS

Dit luik hoort enerzijds bij de voorbereiding van een traject maar dit punt kristalliseert zich ook verder uit tijdens het traject zelf.

Het gaat hier over het voorbereiden van de waarderingsgroep. Hier komen een aantal stakeholders samen met de bedoeling duidelijkheid te scheppen over het doorgeven van het element en het actuele draagvlak rond het element te duiden.

Een waarderingsgroep is een werkvorm die gebaseerd is op een focusgroep. Een groep van een tiental mensen komt bij elkaar en geeft zijn mening of reacties op vragen die door een moderator worden gesteld. De moderator werkt door middel van een gestructureerde vragenlijst. Binnen deze waarderingsgroep worden er vooral vragen gesteld over het doorgeven van het element en over het belang dat men vandaag hecht aan het element.

Bij het organiseren van de waarderingsgroep is het ook weer interessant om de samenwerking van het betreffende lokale bestuur te hebben. Zij kunnen immers de logistieke omkadering aanbieden maar zij hebben ook de autoriteit die nodig is om mensen rond de tafel te brengen. Daarnaast zijn zij ook goed geplaatst om mee te denken bij het bepalen van het deelnemersveld.

Het is vaak moeilijk om mensen te engageren om deel te nemen aan de waarderingsgroep. Vaak staat het element ver van hun bed en zien ze niet meteen de meerwaarde van hun deelname. Zo hadden de handelaars van Roeselare geen belangstelling voor de focusgroep over de Klokkengilde omdat ze de relatie met hun dagelijkse bezigheden niet zagen. Toch onderhouden zij wel contacten met de gilde; de bevoegde schepen wees er ons ook op dat de sfeer die de Klokkengilde in de stad schept met het klokkeluiden een positieve invloed heeft op de commercie. Voor de Mariaverering in Dadizele waren verschillende organisaties uitgenodigd waarvan bekend is dat ze bedevaarten organiseren, maar geen daarvan reageerde. Ook het bisdom was uitgenodigd, maar kwam niet.

Naar aanleiding van de eerste waarderingsgroep hebben we gemerkt dat we onze vragenlijst nog moesten aanvullen. Het gesprek bleef immers niet bij het status quo, de situatie van vandaag maar ging spontaan ook over naar toekomst en beleid. Via de waarderingsgroepen komt men al snel op voorstellen tot borgingsmaatregelen en ook tot de aanzet van een borgingsplan.

Vandaar dat volgende vragen werden toegevoegd:

- Hoe wordt dat draagvlak gecreëerd?
 - Hoe kan dat draagvlak vergroot worden?
 - Wordt het fenomeen bewust of onbewust doorgegeven?
-

TIJDENS

of ‘het traject zelf, met de interviews,
de waarderingsgroep en verslaggeving’

STAP 1: HET VOORONDERZOEK

Het vooronderzoek is gericht op het afbakenen van het te onderzoeken element en identificeren van de respondenten. Indien de uitvoerder van het onderzoek niet de initiatiefnemer is, is intensief overleg tussen beide partijen van groot belang.

De afbakening van het element is niet makkelijk, maar wel noodzakelijk om de vragenlijst eenduidig in te kunnen vullen. Het vooronderzoek is niet bedoeld om een uitgebreid historisch onderzoek te doen of om de gehele context te duiden. Wel is het handig om een beeld te krijgen van het te onderzoeken element en om algemene informatie te verzamelen via websites. Die kunnen ook weer meegenomen worden als referenties (zie vragenlijst).

Zo hebben we voor alle onderzochte elementen enkele websites geraadpleegd en artikels doorgenomen die ons vooraf door de zegslieden werden aangeraden.

STAP 2: DE INTERVIEWS MET DE ZEGSLIEDEN

Voorafgaand aan het interview worden de zegslieden gecontacteerd voor een afspraak. Afspraken worden best per mail nog eens bevestigd om misverstanden te vermijden. Op het moment van het interview kan de interviewer best de antwoorden opschrijven of meteen intikken. Het is steeds interessant om het interview ook op te nemen zodat nadien nuances beter kunnen worden beschreven. Opgenomen interviews kunnen ook beschikbaar gesteld worden voor anderen, bijvoorbeeld via een website, of gedeponereerd worden in een collectiebeherende instelling. Interviews worden bij voorkeur face-to-face afgenomen hoewel – in het geval van meerdere zegspersonen – interviews met meer dan één persoon ook wel mogelijk zijn. Drie zegspersonen in één gesprek lijkt ons het maximum.

Tijdens het interview gebeurt het wel eens dat men afwijkt van het onderwerp en thema's aansnijdt die later in het interview pas aan bod komen. We raden de interviewer in dat geval aan om kort een notitie over dat specifieke onderwerp te nemen in de kantlijn en de zegspersoon er vriendelijk op te wijzen dat dit item later aan bod komt. Het is dus echt belangrijk dat de interviewer de inhoud van de vragenlijst zeer goed beheerst en consequent afwerkt.

Uit de interviews krijgt men doorgaans veel informatie die nuttig is voor de opmaak van de omgevingsanalyse. De waarderingsgroepen (zie verder) leveren dan weer veel stof op voor de opmaak van een borgingsplan.

We overlopen hier de vragenlijst en geven extra toelichting waar nodig. We werken hier met een tabel met telkens de vraag, toelichting en, wanneer mogelijk en relevant, een voorbeeld in cursief.

De vragenlijst is opgedeeld in 4 grote categorieën: **A. Identificatie**

B. Geschiedenis en huidige praktijk

C. Doorgeven

D. Draagvlak/waardering

A. Identificatie

A.1. Naam van het element?

<u>TOELICHTING</u>	<u>VOORBEELD</u>
<p>Hoewel we vooraf – naar aanleiding van het vooronderzoek – vaak al goed wisten wat de precieze afbakening van het element was, moesten we dat op basis van het interview toch vaak bijsturen. Meestal gaat het dan om een verenging van het element omdat vaak snel duidelijk werd dat de gekozen insteek te breed begrepen was en de verdere ontwikkeling het niet zou toelaten het element zo breed te benaderen.</p>	<p><i>Bij het manueel borstel maken werd vrij snel duidelijk dat er heel wat soorten borstels bestaan. Er zijn categorieën borstels zoals de huishoudborstel. Binnen de categorie huishoudborstels bleek verder dat er daar ook weer heel wat soorten zijn zoals de veegborstel. We hebben ons beperkt tot de veegborstel omdat dit element exemplarisch is voor de rest.</i></p>

A.2. Eventueel andere namen?

<u>TOELICHTING</u>	<u>VOORBEELD</u>
<p>Hier moet je bij de les blijven. Als het element werd afgebakend, moet deze focus worden aangehouden.</p>	<p><i>Zo hebben we het Sint-Maartenzingen in andere gemeenten niet als een andere naam ingegeven aangezien we hier immers heel specifiek kozen voor het lokale Mechelse fenomeen.</i></p>

A.3. Wie is er bij het element betrokken (personen, groepen) en waar wonen zij?

<u>TOELICHTING</u>	<u>VOORBEELD</u>
<p>Het gaat hier echt om de mensen of groepen van mensen die het element mee mogelijk maken en/of in stand houden, iets wat niet altijd makkelijk af te bakenen is.</p>	<p><i>Bij de Mariaverering gaat het eigenlijk over alle bedevaartgangers, die moeilijk te traceren zijn. De zegsliden wisten wel in grote lijnen wie ze zijn en waar ze vandaan komen, maar helemaal te omschrijven valt deze groep niet. Bij het borstels maken zijn er nauwelijks nog mensen die dit vak uitoefenen.</i></p>

A.4. Als het een vereniging betreft: datum van oprichting

A.5. Geografische locatie en de reikwijdte van het element

TOELICHTING

Ook hier moet de focus zelf van het element goed gerespecteerd worden. Meestal gaat het om een lokaal verschijnsel of gaat de reikwijdte niet verder dan het lokale.

VOORBEELD

De borstels van Izegem werden dan wel uitgevoerd naar heinde en ver en de grondstoffen kwamen ook van overal ter wereld maar het element zelf bleef een louter Izegems gegeven. Bedevaarders komen uit alle windstreken, maar de verering vindt plaats in Dadizele. Paul Contryn werkt in heel Vlaanderen, maar zijn thuisbasis is Mechelen.

A.6. Domein waarin het element zich situeert

TOELICHTING

Hier kan men kiezen uit een lijst mogelijkheden. O.i. zijn de meeste opties hier vertegenwoordigd, dat wil zeggen tijdens het experiment konden we steeds onze gading vinden uit de keuzelijst. Soms zijn meerdere antwoorden mogelijk, maar we suggereren hier toch voor het meest cruciale of doorslaggevende te kiezen. Het gaat om volgende keuzemogelijkheden:

- orale tradities en uitdrukkingen, inclusief taal als een vehikel van immaterieel cultureel erfgoed
- podiumkunsten: festivals, theater, muziek, dans
- sociale gewoonten, rituelen en feestelijke gebeurtenissen
- kennis en praktijken over de natuur en het universum
- ambachtelijke vaardigheden en technieken
- andere

B. Geschiedenis en huidige praktijk

B.1. Korte geschiedenis

TOELICHTING

De geschiedenisvragen stellen niet al te veel problemen. De interviewer gaat hier wel enkel in op de geschiedenis van het element in enge zin, hoewel die uiteraard vrij ver terug kan gaan. Het doel van de geschiedenis optekenen moet zich beperken tot het schetsen van de achtergrond van het huidige element en behoeft geen historische verhandeling. Als blijkt dat er weinig over het element gekend of gepubliceerd is, kan er in het rapport wel aanbevolen worden meer onderzoek over het element te doen.

VOORBEELD

Bij een living human treasure als Paul Contryn is het erg moeilijk om sec bij de vragenlijst te blijven. Hij ziet zichzelf als een erfgenaam van wat zijn familie tot stand heeft gebracht en van de verwezenlijkingen van het poppentheater in het algemeen, in België en daarbuiten. Zijn verhaal is ook niet te begrijpen zonder die historische achtergrond. Deze casus is het duidelijkste voorbeeld van het door elkaar lopen van mondelinge geschiedenis en immaterieel erfgoed.

B.2. Beschrijving van het element

TOELICHTING

Het gaat hier dus wel degelijk en expliciet over het beschrijven van de huidige praktijk, nl. wat er vandaag de dag rond het element gebeurt of bestaat.

VOORBEELD

Het element Paul Contryn is niet los te zien van het fenomeen figurentheater. Als hij over zijn persoonlijke ontwikkeling spreekt, is die onlosmakelijk verbonden met de ontwikkeling van het figurentheater; daar heeft hij zelf een belangrijke bijdrage aan geleverd, maar hij niet alleen. Het is dus in dit geval heel moeilijk om het element echt te isoleren uit zijn context en alleen dit te beschrijven. Dat geldt nog sterker voor zijn band met figurentheater De Maan. Hij is de huisscenograaf. De groep heeft een speciale manier van werken, waar Paul Contryn een belangrijke bijdrage aan levert, maar zonder de groep komt zijn werk niet tot zijn recht. Omdat de persoon Paul Contryn en zijn omgeving – enerzijds zijn familie en anderzijds met De Maan – zo stevig verbonden zijn, zou je ook deze oefening moeten maken met zijn ouders en De Maan. Pas dan krijg je een compleet beeld. Het interview helemaal beperken tot de persoon Paul Contryn is te eng en doet geen recht aan het element living human treasure: die functioneert in een context, maar die is in dit onderzoek geen voorwerp van onderzoek. De vraag naar individuen met speciale verantwoordelijkheden ten opzichte van het element is niet op deze manier bruikbaar voor een living human treasure. Paul Contryn heeft deze vraag opgevat als zijn eigen verantwoordelijkheid ten opzichte van zijn werk, maar dan kom je al snel weer terecht bij het figurentheater als element en niet bij zijn persoon als element. Het zou beter zijn hier te vragen naar omgevings-elementen of personen in zijn omgeving die onmisbaar zijn voor zijn functioneren.

B.3. Terminologie en etymologie

TOELICHTING

Het gaat hier over de terminologie en etymologie van typische woorden en zegswijzen in verband met het element. Deze vraag is vaak moeilijk op het moment zelf (volledig) te beantwoorden. Het is belangrijk om hier in het gesprek aan te geven dat men nadien nog tijd krijgt om deze vraag verder te vervolledigen. De ervaring leert dat men de zegslieden hier achteraf nog even attent moet op maken. Niet aan alle elementen zijn eigen termen of uitdrukkingen verbonden.

VOORBEELD

Bij een living human treasure als Paul Contryn is het erg moeilijk om sec bij de vragenlijst te blijven. Hij ziet zichzelf als een erfgenaam van wat zijn familie tot stand heeft gebracht en van de verwezenlijkingen van het poppentheater in het algemeen, in België en daarbuiten. Zijn verhaal is ook niet te begrijpen zonder die historische achtergrond. Deze casus is het duidelijkste voorbeeld van het door elkaar lopen van mondelinge geschiedenis en immaterieel erfgoed.

B.4. Zijn er materiële zaken verbonden met het element?

TOELICHTING

Dit is een moeilijke vraag, omdat het vaak gaat om een hele waslijst van zaken en men vaak het gevoel heeft hier nooit volledig te kunnen zijn. Er is immers heel vaak een link met materiële verschijnselen. Men moet er dus vanuit gaan dat de lijst hier niet limitatief is; de interviewer kan zich best ook beperken tot de meest frappante of evidente zaken.

VOORBEELD

Bij het Sinte Mettezingen gaat het dan bijvoorbeeld om het verkleden omdat het dragen van een mijter, een zo goed als 'verplicht nummer' is bij het zingen. Het Sinte Mettecomité maakt, om extra middelen te genereren, ook speciale speculaas. Deze speculaas is als materieel verschijnsel veel meer ondergeschikt dan de mijter. Paul Contryn maakt poppen, dat is de essentie van zijn werk. Die poppen zijn onlosmakelijk verbonden met zijn uitzonderlijke vaardigheden. De Mariaverering is verbonden aan het Mariabeeld, dat al eeuwen in Dadizele staat en met de basiliek en de daarnaast gelegen rozentuin, waar de verering plaatsvindt. Het is de vraag of alle voorwerpen in de kerk en de kruiswegstatie in het dorp er ook nog bijhoren.

B.5. Zijn er literaire, muzikale of andere culturele uitingen verbonden aan het element (zoals liederen, verzen, schilderijen)?

TOELICHTING

Deze vraag is verbonden met de vorige, maar peilt expliciet naar culturele verschijnselen en/of ander erfgoed. Waar de vraag van toepassing was, kon deze vrij makkelijk beantwoord worden, maar ook hier hadden de respondenten het idee dat ze niet volledig waren of konden zijn.

VOORBEELD

Bij Paul Contryn is hier weer het probleem van de verwevenheid van living human treasure en zijn theater De Maan.

B.6. Zijn er nevenactiviteiten verbonden aan het element?

TOELICHTING

Deze vraag kan heel breed gezien worden, maar het is de bedoeling alleen nevenactiviteiten te noemen die direct verbonden zijn aan het element.

VOORBEELD

Bij het klokkenluiden is dat bijvoorbeeld het bespelen van de beiaard en bij het Sinte Mettezingen gaat het dan om het feest of de lichtstoet. Bij Paul Contryn is hier weer het probleem van de verwevenheid van living human treasure en zijn theater De Maan.

B.7. Vindt het element binnen of buiten plaats?

TOELICHTING

Duidelijk, behalve bij Paul Contryn. Hier is weer het probleem van de verwevenheid van living human treasure en zijn theater De Maan.

B.8. Wanneer vindt het element plaats?

TOELICHTING

Duidelijk, behalve bij Paul Contryn. Hier is weer het probleem van de verwevenheid van living human treasure en zijn theater De Maan.

B.9. Hoeveel mensen nemen deel?

TOELICHTING

Dit is niet altijd eenvoudig aan te geven, want wie is een deelnemer? Is het publiek van de poppenspeler deelnemer of toeschouwer? Met andere woorden: hoe actief moet je zijn om deelnemer te zijn? In de interviews hebben we de beoordeling wie deelnemers zijn overgelaten aan de respondenten, maar we hebben er wel steeds op gelet dat het om actieve deelnemers gaat, nl. mensen die zich bewust zijn dat men op dat moment deelneemt aan het element.

VOORBEELD

Bij het Sinte Mettezingen, de bedevaart en het borstel maken is het aantal makkelijker te bepalen dan bij het klokkenluiden. Is iemand die toevallig door de straten loopt en getuige is van het klokkenluiden een deelnemer?

B.10. Kan iedereen deelnemen?

TOELICHTING

Het gaat hier dus wel degelijk over deelnemen zoals dat in de vorige vraag werd omschreven.

B.11. Zo nee, wie mag wel deelnemen?

TOELICHTING

Het gaat hier dus wel degelijk over deelnemen zoals dat in de vorige vraag werd omschreven.

C. Doorgeven

C.1. Welke kennis, vaardigheden en attitudes zijn nodig om het element in stand te houden?

TOELICHTING

Op deze vraag komen uitgebreide antwoorden; de vraag is sterk verbonden met de vragen naar de huidige praktijk. De antwoorden leverden weinig problemen op.

C.2. Wie geeft/geven de kennis, vaardigheden en attitudes door?

TOELICHTING

Deze vraag is erop gericht om te onderzoeken wie het element doorgeeft aan anderen (met de bedoeling dat het ook door anderen kan toegepast worden en bijgevolg ook blijft bestaan).

VOORBEELD

In het geval van de living human treasure, het klokkenluiden of het borstel maken is dat vrij duidelijk, bij veel massalere elementen als de Mariaverering is de vraag moeilijker te beantwoorden. Het Sinte Mettezingen is ook een duidelijk voorbeeld: hier wordt immers echt georganiseerd ingezet op scholen en jeugdbewegingen om het liedje aan te leren. Het is dan in volgende instantie aan de ouders om de kinderen effectief de toelating te geven om te gaan zingen. Dat zingen is een danig sociaal en lokaal gebeuren waaraan alle kinderen meedoen.

C.3. Aan wie worden de kennis, vaardigheden en attitudes doorgegeven?

TOELICHTING

Hier weer hetzelfde onderscheid: bij elementen waar veel mensen bij betrokken zijn, is dat moeilijk aan te geven. Een aspect van doorgeven is ook dat er altijd verandering is: je kan niet alles ongewijzigd doorgeven, omdat er mensen bij betrokken zijn, die zelf veranderen. Vooral attitudes kan je moeilijk doorgeven.

VOORBEELD

In het geval van de Mariaverering is dit een moeilijke vraag. Het doorgeven gebeurt door de pastoor en zijn medewerkers in de parochie, maar aan wie zij doorgeven en wat anderen doen om het door te geven, is niet duidelijk. Het doorgeven wordt hier ook sterk beïnvloed door maatschappelijke en kerkelijke ontwikkelingen. Zo komen er bijvoorbeeld veel Polen, die de traditie van Mariaverering meegenomen hebben van thuis en verplaatst hebben naar Dadizele.

C.4. Zijn er geschreven of ongeschreven regels over de manier van kennis, vaardigheden en attitudes doorgeven?

C.5. Hoe worden kennis, vaardigheden en attitudes doorgegeven?

TOELICHTING

Dit is meestal duidelijk, maar in het geval van de Mariaverering vindt een groot deel van het doorgeven (binnen families of gemeenschappen) vooralsnog totaal onzichtbaar plaats.

C.6. Zijn er obstakels bij het doorgeven van kennis, vaardigheden en attitudes? Zo ja, welke?

C.7. Op welke manier kan of moet het doorgeven gewaarborgd worden?

TOELICHTING

Deze vraag peilt naar een mening of een toekomstverwachting en moet zeker getoetst worden in een waarderingsgroep.

D. Draagvlak/waardering

D.1. Omschrijf de visie van de betrokken groep/gemeenschap op het element als onderdeel van hun identiteit en continuïteit als groep of gemeenschap

TOELICHTING

Deze vraag peilt naar een mening of een toekomstverwachting en moet zeker getoetst worden in een waarderingsgroep.

D.2. Wat is het draagvlak voor het element?

TOELICHTING

Deze vraag peilt naar een mening of een toekomstverwachting en moet zeker getoetst worden in een waarderingsgroep.

D.3. Zal het element over 5 jaar nog bestaan? Beargumenteer

TOELICHTING

Deze vragen peilen ook naar een mening of een toekomstverwachting en moeten eveneens getoetst worden in een waarderingsgroep.

D.4. Krijgt het element financiële steun?

D.5. Krijgt het fenomeen andere vormen van ondersteuning?

D.6. Referenties

TOELICHTING

Zegslieden krijgen de gelegenheid referenties op te geven, die meer licht kunnen werpen op het element. Referenties zijn ook nuttig voor verder onderzoek.

VOORBEELD

Zo verwees de informant over het Klokkengilde naar de jaarboeken van het gilde, waarin uitgebreid de techniek van het luiden beschreven is. Die beschrijvingen zijn aanvullend op het interview geconsulteerd en verwerkt met de gegevens. Een getuige van Sinte Mette gaf een inkijk in zijn huisbibliotheek met vele interessante (ook historische) publicaties over het onderwerp.

STAP 3: WAARDERINGSGROEP

Het gesprek in een waarderingsgroep heeft als doel meer informatie te verschaffen vanuit verscheidene oogpunten over de onderdelen doorgeven en draagvlak/waardering. Juist deze twee onderdelen van de vragenlijst zijn van belang voor het formuleren van beleid en verdere acties om het element te borgen. Gegevens en informatie die uit de waarderingsgroepen naar boven komen, kunnen dan ook de aanzet vormen tot de opmaak van een borgingsplan. Zegspersonen in een waarderingsgroep kunnen daarom het best, in overleg met de opdrachtgevers of initiatiefnemers, gerekruteerd worden uit de erfgoedgemeenschap rond het element of iets verder ervan af staande stakeholders.

De ervaring bij dit pilootproject leert dat het niet makkelijk is kandidaten warm te krijgen voor een gesprek. Immaterieel erfgoed is nog een redelijk onbekend begrip en vooral mensen die er minder dicht bij betrokken zijn, zien de zin van een gesprek hierover niet. Naarmate immaterieel erfgoed beter bekend raakt en acties eromheen meer duidelijk maken wat ermee en ervoor gedaan kan worden, kan deze terughoudendheid op termijn wel overwonnen worden.

STAP 4: VERSLAGGEVING

Verslaggeving gebeurt per onderdeel op basis van aantekeningen tijdens het gesprek en opnames. In het verslag wordt strikt de structuur van de vragenlijst aangehouden. Elke respondent krijgt het verslag ter correctie. Vervolgens worden de verslagen van de diepte-interviews per afzonderlijke respondent en van de waarderingsgroep samengevoegd tot een rapport, waarin ook weer de vragenlijst strikt wordt gevolgd. Dit is nodig om op termijn een databank te kunnen vullen en om de elementen met elkaar te kunnen vergelijken.

De verslagen en opnames van de diepte-interviews en waarderingsgroepen worden best ook gedeponereerd aan een collectiebeherende instelling of bijgehouden in het archief van de initiatiefnemer.

STAP 5: DATABANK

Het oorspronkelijke opzet van de vragenlijst was van meet af aan zodanig, dat de gegevens aan de hand daarvan in een databank ingevoerd zouden kunnen worden.

In september 2012 lanceerde de Vlaamse regering, ter uitvoering van de visienota 'een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen', de interactieve website met databank www.immaterieelerfgoed.be. Het beheer en de monitoring van deze interactieve website met databank ligt bij tapis plein vzw. In samenwerking met tapis plein vzw wordt de hier ontwikkelde methodiek aangeboden aan erfgoedgemeenschappen als nuttig instrument om de nodige gegevens te verzamelen voor invoer in de databank. De methodiek wordt online aangeboden op www.immaterieelerfgoed.be.

NA

het evaluatief gedeelte

1. DE DIEPTE-INTERVIEWS

Met de juiste zegspersonen werpen de diepte-interviews de meeste vruchten af. Dit is echt een must in het hele traject, want hierdoor krijg je een vrij volledig inzicht in het element. Daarbij is het wel van belang de vragenlijst mondeling af te nemen, omdat de vragen voor de respondenten niet evident zijn. De onderzoeker kan de vragen toelichten en omgekeerd verduidelijking vragen bij antwoorden die niet helemaal duidelijk zijn.

Om tijd te besparen kan de vragenlijst vooraf al doorgestuurd worden. We raden dan wel aan de respondent erop te attenderen dat de vragenlijst bedoeld is om mondeling te worden afgenomen en dat alle vragen op het eerste zicht niet altijd even helder zijn.

2. INTENSIEF TRAJECT

Het hoeft geen betoog dat dit traject intensief is. Per element ben je al snel enkele dagen in totaal bezig (voorbereiding, afspraken maken, enkele diepte-interviews, waarderingsgroep, rapportering, ...). Sommige elementen zijn zo veelzijdig, bijvoorbeeld Paul Contryn, dat je aan één interview eigenlijk niet genoeg hebt. Deze man weet zo veel, dat je er een boek over kan schrijven; dat is wellicht ook belangrijk om hier mee te nemen: als er echt veel aspecten aan een element zitten of er heel veel gegevens boven water komen, kan je besluiten het element diepgaander te bestuderen. We raden dan ook aan alles goed voor te bereiden.

3. VRAGENLIJST EN REDACTIEWERK

De vragenlijst voldeed goed om zicht te krijgen op het element. Er stonden geen irrelevante vragen in. De vragenlijst voor de waarderingsgroep dient aangevuld te worden (zie pag. 13).

Het is wel zo dat het redigeren van de vragenlijst na het gesprek en het opmaken van het verslag van de waarderingsgroep ook nog extra werk vraagt.

4. DOCUMENTEREN VAN TECHNIEKEN

Wat niet goed werkt gedurende een interview is uitleggen hoe de techniek werkt. Dat moet je in het geval van het klokkenluiden echt zien en horen. Een geluidsopname van de verschillende luidwijzen zou al heel veel verduidelijken. Misschien kan de Klokkengilde eens opnamen (laten) maken van de verschillende luidwijzen (en die op hun website zetten). Dat zou ook sensibiliserend werken voor de inwoners, die vast niet allemaal weten welke betekenis de verschillende luidwijzen hebben. Om de techniek goed te documenteren, zou je de klokkenluiders moeten filmen en vervolgens uitleg moeten filmen bij de techniek. In het geval van poppen maken is dat heel complex en eigenlijk een artistiek proces. Ook dat zou je moeten filmen en door de maker laten becommentariëren. Daarvan kan je dan een korte documentaire maken. Zo'n filmpje kan je ook op een website zetten.

5. DOORGEVEN

Doorgeven is niet altijd een bewuste handeling, maar in het geval van de Mariaverering en Sinte Mette een gegeven, dat beïnvloed wordt door maatschappelijke ontwikkelingen. Bij Sinte Mette is er nog een duidelijk beleid om het verschijnsel levend te houden en door te geven, bij de Mariaverering kan de parochie of zelfs de bisschop wel moeite doen het element in stand te houden of aan te moedigen, het zijn echter de bedevaarders zelf die besluiten wel of niet te komen. Zij worden weinig beïnvloed door de parochie of de bisschop, maar veel meer door hun omgeving, de mentaliteit daar of door gebeurtenissen. Dit is een punt dat nader onderzocht moet worden: in hoeverre laten mensen zich beïnvloeden door oproepen van de parochie om mee te doen aan de Mariaverering en in hoeverre door zaken als kritiek op de kerk en/of antireligieuze tendensen in de samenleving? Hier kom je wel al heel snel op het terrein van de godsdienstsociologie. Het is de vraag hoever je hierin kan gaan in dit onderzoek.

Bij het doorgeven van de kunst van het poppen maken door Paul Contryn speelt ook de vraag in hoeverre het mogelijk is de eigenschappen van een living human treasure door te geven. Hij kan zichzelf niet klonen en een deel van zijn uniciteit zit in zijn kunstenaarschap en zijn persoonlijkheid. Hij kan wel technieken en ideeën doorgeven, maar iemand anders zal het wellicht nooit op dezelfde manier doen als hij. Die beperking moet ook bij andere fenomenen in het achterhoofd gehouden worden: elk doorgeven is ook een beetje 'aanpassen'.

Het manueel borstel maken als ambacht is dan weer een ander probleem. In principe bestaat het element nog nauwelijks, slechts her en der is er nog huisarbeid maar dan voor zeer specifieke toepassingen. Vandaag wordt het vooral nog museaal in leven gehouden, eerder educatief dus, om te tonen hoe het was. Nu is de grens tussen educatie, in leven houden en een actief beleid voeren om iets in leven te houden (zoals bij Sinte Mette) ook smal, maar er is toch een duidelijk verschil tussen verschillende gemeenschappen die actief aan iets deelnemen (Sinte Mette) en een of twee mensen die een ambacht beheersen en dat zo goed als alleen nog in een museale omgeving uitoefenen. Hier ontbreken toch wel draagvlak en maatschappelijke relevantie.

6. DRAAGVLAK

Naast het in kaart brengen van een draagvlak voor het element, moet ook tegenkating of kritiek aan bod komen. Immaterieel erfgoed is niet alleen leuk, interessant of schattig, het kan ook overlast bezorgen (klokken luiden) of weerzin opwekken. Dit is een onderschat en weinig onderkend aspect van erfgoed: er zijn mensen die het willen bewaren en doorgeven, maar er zijn ook mensen die dat helemaal niet willen. Wat doe je met de anti-erfgoedgemeenschappen, groepen die het fenomeen niet ondersteunen of het zelfs liever zien verdwijnen? Het is moeilijk die tegenkating in kaart te brengen, maar er moet rekening mee gehouden worden bij het bepalen van het beleid en ontwikkelen van acties.

TENSLLOTTE

De doelstelling van dit pilootproject was een methodiek ontwikkelen en uitproberen voor het maken van een omgevingsanalyse van lokaal immaterieel erfgoed, als basis voor een lokaal beleid om dit te borgen. Een aspect dat in dit traject nog niet is uitgetoetst, is het werken met vrijwilligers. Het is duidelijk dat er niet voldoende professionals zullen zijn om voor alle elementen een omgevingsanalyse te maken. De methodiek kan ook door vrijwilligers gebruikt worden, mits ze goed opgeleid en begeleid worden.

Een ander aspect dat hier niet aan de orde is gekomen is de relatie tussen gelijkaardige lokale elementen onderling en de bredere regionale, nationale en zelfs internationale context. Vergelijking van elementen kan juist heel verhelderend zijn en een bredere context plaatst het (vermeende) onderscheidende karakter in een perspectief. Tegelijkertijd heeft het lokaal werken het grote voordeel dat dragers en erfgoedgemeenschappen nauw betrokken zijn bij het borgen.

Na afloop van het piloottraject, werd de methodiek door de erfgoedcel Mechelen nog toegepast op het element van de Mechelse Ommegang en de

Ommegangsreuzen. De aanleiding hiervoor was de opmaak van het aanvraagdossier tot opname op de Inventaris Vlaanderen voor het Immaterieel Cultureel Erfgoed. De methodiek blijkt hiervoor heel nuttig. Uit de diepte-interviews komt heel veel informatie voor het maken van een omgevingsanalyse, terwijl uit de waarderingsgroepen stof naar boven komt voor een aanzet tot de opmaak van een borgingsplan. Het element Mechelse Ommegang en de Ommegangsreuzen is wel een louter lokaal element immaterieel erfgoed.

De methodiek werd ook nog toegepast door de erfgoedcel TERF op het element van het manueel klokkenluiden in Vlaanderen. De aanleiding hiervoor was eveneens de opmaak van het aanvraagdossier tot opname op de Inventaris Vlaanderen voor het Immaterieel Cultureel Erfgoed. Voor de opmaak van dit dossier bleek de methodiek moeilijker toepasbaar, aangezien het hier gaat over een element dat zich uitstrekt over veel meer lokaliteiten. Het blijft niet beperkt tot één gebied.

Ook voor de opmaak van een omgevingsanalyse en aanzet tot borgingsplan van een living human treasure is de toepassing van de methodiek niet toereikend.

Experimenteel traject: een methodiek in functie van het borgen van lokaal immaterieel erfgoed 2010/2011.

Iris Steen (Erfgoedadvies) en Annemie Rossenbacker (A-jouR) voor projectvereniging BIE (erfgoedcel TERF) en erfgoedcel Mechelen

BRONNEN

Avilizatou Marilena,

Identifying intangible cultural heritage,

paper Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre, Thailand, Intangible Cultural Heritage Field School 2009,

http://www2.sac.or.th/databases/fieldschool/wp-content/uploads/2009/ppt/Identifying-ICH_Avilizatou_28-Aug.pdf

Conventie ter bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed, Parijs 17 oktober 2003

<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-NL-PDF.pdf>

Denes Alexandra,

Introducing anthropological concepts and methods, paper Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre, Thailand, Intangible Cultural Heritage Field School 2009,

http://www2.sac.or.th/databases/fieldschool/wp-content/uploads/2009/ppt/Anthropological-Approaches-to-ICH_Denes_27-Aug.pdf

Hill David, Gunn Linda, Mcleery Alison & McLeery Alistair,

Scoping and mapping intangible cultural heritage in Scotland, a final report, Edinburgh 2008,

<http://www.museumgalleriesscotland.org.uk/publications/publication/71/scoping-and-mapping-intangible-cultural-heritage-in-scotland-final-report>

Hill David, Gunn Linda, Mcleery Alison & McLeery Alistair,

'Intangible heritage in Scotland',

in *Levend erfgoed*, jg. 8, nr. 1 (2011), p. 14-21

Jacobs Marc,

'Geflankeerde middelen. Inventarissen maken van immaterieel cultureel erfgoed, waarborgen en de UNESCO-conventie van 2003'

in *FARO*, tijdschrift over cultureel erfgoed, jg. 4 (2011), nr. 1, p. 55-70

Kerckhoven Jaap,

'Immaterieel erfgoed, wetenschappelijke belangen, kromme tenen',

in *Levend erfgoed*, jg. 7, nr. 1 (2010), p. 47-51

Kirshenblatt-Gimblett Barbara,

'Intangible heritage as metacultural production',

in *Museum International*, no. 221-222, vol. 56, nr. 1-2 (2004), p. 52-65

Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity

<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00184>

Schauvliege Joke,

'Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen. Visienota',

in *FARO*, tijdschrift over cultureel erfgoed, jg. 3 (2010), nr. 4, p. 4-29

Van Den Broucke Dries,

'Eerst kiezen voor zichtbaarheid. Naar een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen',

in *Levend erfgoed*, jg. 7, nr. 1 (2010), p. 19-23
